

Mamsa Dhatu

Dr.Komal Chavda

Dept. of Physiology

Introduction

- *Mamsa Dhatu* is the **third** *dhatu* formed and nourished by *ahara rasa*.

Vyutpatti (Etymology)

माङ् धातु । (मापने योग्य)

माङ् माने ।

Nirukti (Derivation)

□ शरीरस्य पुष्टिकरः अवयवाच्छादकः पेशीस्त्रायवादिरूपेण
संधिबंधान्कुचनप्रसरणादिकरः धातु मांसं नाम ॥

अमरकोश

Paryaya (Synonyms)

पिशितं तरसं मांसं पललं क्रव्यामिषम् ।
(अमरकोश)

- Pishita
- Tarasa
- Palala
- Kravya
- Aamisha etc

Location

□ **कला** : तासां प्रथमा (कला) मांसधरा नाम यस्यां मासे शिरास्त्रायुधमनीस्रोतसां प्रत्तानां भवन्ति । भवति चात्र

यथा बिसमृणालानि विवर्धन्ते समन्ततः ॥

भूमौ पंकोदक स्थानि तथा मांसे शिरादयः ।

सु.

शा. 4/8-9

► Channel of Mamsa dhatu and mamsa dhara kala is the seat of Mamsa dhatu.

Karma (Function)

मांसं शरीरपुष्टिं मेदसश्च ।

सु.सु.15/7

प्रीणनं जीवनं लेपो...।

अ. ह्र.11/4

देहलेपमलमेदः पुष्टिभिः मासम् ।

अ. सं.सु.19/4

Mamsavaha Srotasa

मांसवहानां स्रोतसां स्नायुर्मूलं त्वक् च ।

च.वि.5/10

मांसवहे द्वे, तयोर्मूलं स्नायुत्वचं रक्तवहाश्च धमन्यः।

सु.

शा.9/11

- Roots of Mamsavaha srotasa are Snayu and Twacha.

Utpatti (Formation of Mamsa Dhatu)

रक्तं वर्णप्रसादं मांसपुष्टिं जीवयति च । सु.सु. 10/5

रसात् रक्तं ततो मांसं... । च.चि.15/16

वाय्वम्बुतेजसा रक्तमूष्मणा चाभिसंयुतम् ।

स्थिरतां प्राप्य मांसं स्वात् स्वोश्मणा पक्वमेव तत् ॥

च.

चि.15/29

► Poshya Rakta Dhatu

1) Formation of mamsa Dhatu

2) Nourishment of Upadhatu and mala

of Rakta Dhatu

Mamsa Sara Purusha Lakshana

शङ्खललाटकृकाटिकाक्षिगण्डहनुग्रीवास्कन्धोदरः कक्षवक्षः
पाणिपादसंधयः गुरुस्थिरमांसोपचिताः मांससाराणाम् । सा सारता क्षमां
धृतिम् अलौल्यं वित्तं विद्यां सुखम् आर्जवम् आरोग्यं बलम् आयुश्च दीर्घम्
आचष्टे ।

(Cha.Vi. 8/104)

अच्छिद्रगात्रं गूढास्थिसन्धि मांसोपचितं च मांसेन ।

(Su.Su.

35/16)

Concept of Peshi

सिरास्त्राय्वस्थिमर्माणिसंधश्च शरीरिणाम्।

पेशिभिः संवृतान्यत्र बलवन्ति भवन्त्यतः ॥

सु.शा. 5/38

मांसान्यत्र निबद्धानि सिराभिः स्त्रायुभिस्तथा ।

अस्थिन्यालम्बनं कृत्वा न शीर्यते पतन्ति वा ॥

सु. शा.5/23

प्रसारणान्कुचनयोरंगानां कण्डरा मताः ।

शा. पू.5/40

Composition

मांस पार्थिवं...।

सु. सु.14/15 (भानुमती)

Clinical features of *Mamsa Kshaya*

- मांसक्षये विशेषेण स्फिकग्रीवोदर शुष्कता ।

च.सु.017/65

- मांसेअक्षग्लानि गण्डस्फिक् शुष्कता संधिवेदना ॥

अ.ह.

सु.11/7

- Fatigue of eye muscle
- Emaciation of Cheeks, Buttocks
- Pain in Joints

Clinical features of *Mamsa Vridddhi*

मांसं गण्डार्बुदग्रन्थिगण्डोरुदर वृद्धिताः ।

कण्ठादिष्वधि मांसं च..... ॥

अ. ह. सु.11/9

मांसं स्फिग्गण्डौष्ठोपस्थोरुबाहुर्जघासु वृद्धिं गुरुगात्रता च ।

Su. Su.15/8

- Heaviness of Body

- Flabbiness of Buttocks, Cheeks, arms, thighs etc

Mamsa Pradoshaja Vikara

अधिमांसार्बुदं कीलं गलशालूकशुण्डिके ।

पुतिमांसालजीगण्डमालोपजिह्विका ॥

विद्यात् मांसाश्रयान् ॥ च.सु.28/13-

Importance

- मांसं बृहणीयानां, रसः तर्पणीयानां श्रेष्ठं ।
- दद्यात् मांसाद् मांसानि बृहणानि विशेषतः ।

च.सु.25/40

च.चि.9/49

THANK YOU